ڕۆڵی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریدا -10- … ڕەسوڵ بۆسکێنی

بەشی دەیەم

کۆبونەوەی ئەحمەدبەگ لەگەڵ سەرۆك هۆزەکان لە هەولێر

دوای ئەوەی سوڵتان عەبدولحەمید ئەحمەد بەگی یاوەری بۆ گفتوگۆ یان ڕاستتر بۆ دەداوخستنی شێخ نارده نەهری بۆ لای شێخ عوبەیدوڵڵا و ئەحمەد بەگ ماوەی سێ ڕۆژ لەگەڵ شێخ عوبەیدوڵڵا کۆدەبێتەوە دەربارەی کاروبارەکان گفتوگۆ دەکەن، شێخ بەنیازی ئەوەی کاروباری کوردستان بدەنە دەست خۆیان و ئەحمەد بەگیش بە مەبەستی ڕازی کردنی شێخ بۆ ڕۆیشتن بۆ ئەستەمبوڵ و هەڵوەشاندنەوە و تێکدانی ڕاپەڕینەکە، شێخ عوبەیدوڵڵا شێخ عەبدولقادری کوڕی و شێخ محەمەد سەعید لەگەڵ ئەحمەد بەگی یاوەر دەنێرێت بۆ ڕەواندز بە مەبەستی گفتوگۆ لەگەڵ سەرۆك هۆزەکان، دەربارەی دروست کردنی کوردستانێکی سەربەخۆ، دواتر دەچن بۆ هەولێر و لەگەڵ زۆرێك لە سەرۆك عەشایرەکانی باشووری کوردستان کۆدەبنەوە.

دەربارەی چوونی ئەحمەد بەگ و شێخ عەبدولقادر و شێخ محەمەد سەعید بۆ هەولێر بە مەبەستی چاوپێکەوتن و گفتوگۆ لەگەڵ سەرۆك هۆزەکان، هەموو ئەم زانیاریانە لەلایەن حەسەن عەلی خانی گەڕووسی لە دوو نامەدا بە مێژووی: 18ی ڕەبیعی دووەمی 1298کۆچی (19-3- 1881ز) بۆ عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام ناردووە، وادیارە لە ئەمە وەڵامی نامەیەکدا بۆی نووسیوە، لەو زانیاری و دەنگوباسانەی دڵنیا کردووەتەوە، لەبەشێکی نامەکەدا دەڵێت:

نامەی ژمارە: 89

(بەشێك ل□ نامەکە)

لاپەڕە: 253

مێژوو: 18ی ڕەبیعی دووەمی 1298کۆچی (19-3- 1881ز)

بۆ عەلائولدەولە: ئەمیرنیزان

” نامەی پایەبەرزتانم پێگەیشت، ئەگەرچی هەر هەواڵێك بووبێت، لەنامەی سێ شەمەدا بۆ جەنابتانم نووسیوە، بەڵام دیسان لەڕووی پڕکێشیی□وە، ئەمەشتان عەرز دەکەم، ماوەیەك لەمەوبەر هەندێك خێڵ لەگەڵ کوڕەکەی شێخ”عوبەیدوڵڵا”دا –مەبەستی لە شێخ عەبدولقادرە-

چوونەتە هەولێر و ماوەیەکیش لەوێ ماونەتەوە، ئەوانەش بریتی بوون لە : هەمزاغای مەنگوڕ، محەمەد ئاغای ئاکۆ و خۆشی (نورەدینی) ئەمەش دوازدە ڕۆژە ڕۆیشتوون و بڕوای تەواو هەیە، ئەمجارە لەجاران زیاتر دڵنیایان کردوون، ئەگینا ئەم گیانفیدایە ئەوەی لاێوونە، یەکێکیان هەمزاغایە و ئەمساڵ جێیەك نەبووە بتوانێ تیایدا بسرەوێ و جێی ئاشکرای نەبووە، تیایدا نیشتەجێ بێت، کەچی ئەویان لەهەموو کەس زیاتر دڵنیا کردووە و فریوداوە.
ئەمەش کە چوار شەمەیە، دیسانەوە خەڵکم بەرەو لای (ڕەواندز) و (باڵەك) ناردەتەوە، خوایار بە بەهیوام دەنگوباسی تەواو بهێننەوە، هەر کاتێ هەواڵی تەواویشیان هێنایەوە، دەستبەجێ بەرەو لای جەنابتانی دەنێرمەوە، خۆ ئەگەر وایدابنێین بەرپرسانی دەوڵەتی عوسمانیش ئەوانە نەگرێت و لەیان نەپێچنەوە، ئەوسا بە پشتیوانی خوا، هەرئەوەندەی پایەبەرزی هێژاتان لەکاتی پێویستدا پشتیوانی و هاوکاری ئەم خۆزایەتان لوتف بفەرموون، ئیتر نەك هەر عەشایەر، بەڵکو ئەگەر سەرلەبەری ئەل و تایەفەی مامەش -یشم بەکوشت داوە، دەبە بەجەرەك خزمەتەکی وا بەدەوڵەت بکەم، بە لەمەودوا بە ڕۆژگار، بەیادگار بمێنێتەوە، دەبوایە ئەم هەواڵانەم عەرز بکردایە”.
بەگوێرەی ئەم نامەیەی محەمەد ئاغا و بەپێی دەنگوباسی پەرت وبڵاوی تر، کەلە شوێنانی ترەوە هاتووە ئەوە دەسەلمێ، کەبوونەوەی سەرانی عەشایەر لەهەولێر و چوونی هەمزاغا بۆ ئەوێ و بە دوای ئەمانەشدا بڵاوبوونەوەی بانگەوازنامەکانی شێخ عوبەیدوڵڵا، چەند ڕۆژێك لەمەوبەر، نموونەی یەکێکیانم ناردە خزمەتتان، هەموو ئەمانە بەخواست و ڕەزامەندی و ئیمزای بەرپرسانی دەوڵەتی عوسمانی بووە، پشتیوانی کردنی سەرانی ئەو دەوڵەتەش، لە بەرنامە بەگۆنەکانی شێخ، بەڕادەیەك بووە، یەکێکی وەك هەمزاغا، سەرەڕای ئەو هەموو ترس و لەرزەی پێشتر لە دەوڵەتی عوسمانی هەیبووە، و ناو بە ناوێك بە پەنامەکی و نهێنی، خۆی بەخاکی عوسمانی دادەکرد، و خێزان و کەسانی خۆی، بەدزییەوە لەو سەر سنوورانە دەبینی، دیسانەوەش بەپەلە و پەنامەکی دەگەڕایەوە و خۆی لەکوون و کەلەبەری ئەو چیایانەدا حەشاردەدا، کەچی وائێستا، ڕوون و ئاشکرا بەوپەڕی دڵنیاییەوە دەچێتە هەولێر و لەکۆبوونەوەی سەرانی عەشایەردا ئامادە دەبێ.
یەکێکیش لە ئامانج و نیشانە زەقەکانی ئەم کۆبوونەوەیە، ئەوە بێت کوڕەکەی شێخ و سەرانی عەشایەر، پەیمان تازە بکەنەوە، ئەوە بەڕێگەی ئەوەیە دیسانەوە فیتنە و ئاژاوەیەکی تازە دەقەومێ.
دەنگوباسی تریش، کە گۆڕدراوەتەوە و وەرمانگرتووە، لەدووتوێی نامەیەکدا بووە، کە “شاهنازبەگ” بە “فەیزوڵڵا بەگ”ی ئامەزای نووسیوە، بریتییە لە:

“دەنگوباسی ئەم لایەتان خواستبوو، پۆستێکی دەوڵەتی بەهەمزاغا دراوە، کە بکرێتە قایممقامی پشدەر و بیتوێن و شێخ عەبدولقادری کوڕی شێخ عوبەیدوڵڵاش لە (نەهری) یەوە بۆ هەولێر هاتووە، بەگوێرەی قسەی خەڵکی سلێمانی و جەنابی قایممقامیش، چل سەربازیان داوەتە، واتە مانگێك دوای بەهار دیسانەوە شەڕ لەگەڵ ئێراندا دەست پێدەکاتەوە، پەیتا پەیتاش ئازوقە بۆ سلێمانی دێت، تائێستا (20) هەزار تەغار گەنم بۆ سلێمانی هاتووە، کە هەر تەغارێکی پازدە تەغاری موکریانە و (19) بار تفەنگی کوڕە (مارتین) یش، کە هەر باری (60) دانەیە، لەسلێمانی کەڵەکە کراوە، دووجبەخانەش پڕ لە فیشەك کراون و بەردەوامیش هەر دێت و ڕۆژانەش چەندان دەستە سەربازی دەوڵەت، لەنیوەشەودا، دەگەنە سلێمانی و کەسیش نازانێ بۆ کوێ دەچن، ! بەگوێرەی گەیشتنی ئەم هەموو زەخیرە و کەرەستانە بێت، ئاشکرا دیارە شەڕ دەست پێدەکاتەوە، ئیتر چی دیکە عەرزبکەم! کەس سەری لە کاری ڕۆمی (عوسمانی) دەرناچێ، لە کۆتایی مانگی ڕەبیعی دووەمدا (تەقی پاشا) بۆ سلێمانی دێت، بەڵام ئێستا (10) فەوج سەرباز لەسلێمانیدا ماونەتەوە و هی تریش هەر دێت و دەڕوات و کەسیش نازانێ”.

لە دووتوێی ئەم نامەیەدا دووشت هەیە:

یەکێکیان ئەوەیە، داکۆکی و پشتیوانی کردنی دەوڵەتی عوسمانی لە هەمزاغا، کە سەرچاوە و بنچینەی هەموو بەدکارییەکە، گەیشتۆتە ڕادەیەك، هەر تەنیا بەوە دانەکەوتووە، دڵنیای بکات، بەڵکو پۆستی قایممقامی دوو ناوچەی گرنگی (پشدەر) و (بیتوێن)ی پێداوە، کە هەردووکیان بەسنووری دەوڵەتی مەزنمانەوە چەسپیون و هاوینەهەواری زۆربەی هۆز و ئێلەکانن.

دووەمیشیان ئەوەیە، بەرپرسانی دەوڵەتی عوسمانی، خەریکی تەدارەکسازی و خۆئامادە کردنێکی زۆرن و سەربازی زۆری خۆیان بۆ چەندین جێگای گرنگ ناردووە.

نامەی تریش کە هەمیشە لەولاوە دێن، هەموویان جەخت لەسەر ئەوە دەکەن و ئەوە دەسەلمێنن فەرمان لە بابیعالی یەوە هاتووە، تا سەرباری ئەو سەربازە چەکدارانەش کە ئێستا ئامادەن، سەربازی مۆڵەت دراویش بانگ بکەنەوە و پڕ چەکیان بکەنەوە، دەبێ تاکۆتایی ئەم مانگە ئامادە بکرێن”.

کۆتایی هاتنی کۆبونەوەی ئەحمەدبەگ لەگەڵ سەرۆك هۆزەکان لە هەولێر

دوای کۆتایی هاتنی کۆبوونەوەی ئەحمەد بەگی یاوەر لەگەڵ سەرانی عەشایردا یاداشتنامەیەك دەنووسن بۆ بابی عالی لە ئەستەمبوڵ دەنێرن، ئەحمەد بەگیش بەڵێنیان پێدەدات تاماوەی 40 ڕۆژ ئارام

بگرن، تاكو وەڵامەكەی دەگەڕێتەوە، ئەو كات ئەگەر بە ئارەزووی ئەوان بوو باشە، ئەگینا ئازادن لەوەی بڕیاری چی دەدەن، ماوەی كۆبوونەوەكەش دوو شەو ڕۆژی خایاندووە و دوای تەواو بوونی كۆبوونەوەكە، ئەحمەد بەگی یاوەر گەڕاوەتەوە ئەستەمبوڵ و شێخ عەبدولقادر هاتووەتە كۆیە و دواتر هاتووەتە بیتوێن، لای مامەندئاغای پیران ماوەتەوە، تاكو ئەو كاتەش كە هەموو ئەم زانیاریانە لەگەڵ سێ نامەدا دەست حەسەن عەلی خانی گەڕووسی كەوتووە و لەلایەن نابراو لە نامەیەكدا بۆ: عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام نووسیوە كە دەڵێت:

نامەی ژمارە : 90

لاپەڕە: 262

مێژوو: 27 ڕەبیعی دووەمی 1298 كۆچی (28- 3- 1881ز)

بۆ: عەلائولدەولە: ئەمیرنیزان

بەفیداتان بم

هەواڵ و ڕووداوەكانی پێشتر و ئەو بابەتانەی پەیوەندیان بەم سوپایە و ئەم ناوچەیەوە هەیە، بەرودوا لەنامەكانی ڕابردوودا ڕامگەیاندوون، دیارە چاوی بەڕێزتان پێیان كەوتووە و لێیان ئاگاداربوون، ئەو هەواڵ و زانیاریانەش لەم دوو سێ ڕۆژەدا بەنووسین و بەدەمی دەستكەوتوون، بەو جۆرەن بەدوور و درێژی باسیان دەكەم:

یەكەم: محەمەد ئاغای مامەش لەنامەیەكدا، كە دوێنێ ناردوویە، ئاوای نووسیوە: " دەنگوباس وایە ماوەیەك بەر لە ئێستا، "یاوەر"ی تایبەتی لەبارەگای قەیسەرییەوە بۆ لای (شێخ عوبەیدوڵڵا) هاتووە و (شێخ قادر) ی كوڕی لەگەڵ یاوەردا بەرەو هەولێر چوون. سەرەك هۆزەكانیش هەموویان لەگەڵ شێخ قادر و یاوەردا كۆبوونەتەوە، هەر لەوێ نامەیەكیان بەگوێرەی دڵی شێخ نووسیوە و تیایدا زۆریان بە شان و باڵی "شێخ" دا هەڵگووتوە و ئەو نامەیەشیان بەیاوەر داوە و یاوەریش لەوێوە بۆ ئەستەمبوڵ گەڕاوەتەوە و بەڵێنی داوە لەماوەی (40) ڕۆژدا وەڵامی ڕوون و ئاشكرا بەشێخ و سەرەك هۆزەكان بكاتەوە، ئەوسا بەرنامەی كاری شێخ ڕوون بكرێتەوە و بڕیاری لەسەر بدرێت.

دوا بەدوای گەڕانەوەی یاوەر، سەرەك هۆزەكانیش هەر كامیان بۆ ماڵی خۆیان گەڕاونەتەوە، شێخ قادریش لە هەولێرەوە بۆ "كۆیە" چووە و لەوێشەوە بۆ "بیتوێن" چووە و لای (مامەند ئاغای پیران) لایداوە و پیاوەكەی منیش هەر لەوێ بەجێی هێشتوون.

چەند ڕۆژێكیش لەمەوبەر هۆزێك بۆ ناوچەی "ڕانیە" هاتووە و تائێستاش هەر لەوێ ماوەتەوە. ڕووداوەكان هەر ئەوانە بوون بەڕوونی ڕاگەیەنران.

نامەیەکیش کە پیاوێکی سلێمانی بۆ عوسمان ئاغای گەورکی نووسیوە و ئەویش نامەکەی بۆ ئەم کەمینەیە ناردووە، ئەمە دەقەکەیەتی: ” ئەگەر لە هەواڵی ڕووداوەکان پرسیار دەکەن، (یاوەر) و کوڕەکەی شێخ عوبەیدوڵڵا (شێخ عەبدولقادر) بۆ شاری هەولێر هاتوون و هەمزاغاش بۆ ئەوێ چووە، ئاکامی کارەکەشیان ڕوون نییە، بەڵام ئەوەی ئاشکرایە ئەوەیە، چەند ڕۆژێکی تر، ئەم ناوچەیە گەرە و کێشە و ئاژاوە دایدەگرێ، ئەوەی پێویست بوو وترا، جا بۆچی چارەسەری دەکەن بەڕێزتان باشتر دەزانن.

نامەیەکی تر لە عوسمان ئاغای “دریاز”ەوە بۆ (حەسەن ئاغای قوم قەڵا) هاتووە، کەپیاوێکی ماقووڵە و ناوەرۆکەکەی ئاوایە”:

ئەحمەد بەگی یاوەر، کەلای سوڵتانەوە ڕاسپێردرابوو، هاتە “نەهری” لەوێشەوە لەگەڵ شێخ قادری کوڕی شێخدا بۆ هەولێر چوون و هەموو هەزە گەورە و بچوکەکانی گەرمیان و هی تریش، کە لەکوێستانەوە بۆ گەرمیان هاتوون، بانگهێشتن کرد و بۆ هەولێریان بردن، (منیش کەلەوێ بووم) . دوو شەو و ڕۆژ لە هەولێر ماینەوە. ئەحمەد بەگ دڵنەوایی زۆری ئەم هەزانەی کرد و بەرەو ئەستەمبوڵ گەڕایەوە، لەنێوان خۆیاندا بڕیاریانداوە شێخ و ئەم هەزانە، ماوەی دوومانگ چاوەنواڕبن، تا ئەحمەد بەگ دەچێتە خزمەتی سوڵتان. ئەوسا ئەگەر کاروباری شێخ بەباشی سەری گرت، چاکتر، ئەگەریش وا دەرنەچوو، ئەوا خۆیان ئازادن و هەروەك ساڵی پار، خەریکی کاولکاری و ئاژاوە نانەوە دەبن،. شێخ قادریش تائێستاکە لە “بیتوێن”ە. چەند ڕۆژێکی تریش لێرە دەمێنێتەوە، تا عەشایەر و کوردانی ئەم مەڵبەندە، یەك بخات و یەك ڕایان بکات، ئەوسا بۆ “نەهری” بگەڕێتەوە. لەوێش تا وەڵامی ئەستەمبوڵ دێتەوە ، کۆبوونەوەیەك پێك بهێنن، ” .

ئەمە ئەو دەنگوباسە ڕاست و باوەڕ پێکراوانەن و ناوەرۆکی هەر (3) نامەکەش لە یەك نزیك و وەك یەك وان… هەواڵێکی تریش کە بیستومە و بێژەرەکەی پیاوێکی باوەڕپێکراوی بیانییە و سوێندم بۆ خواردووە ناوی نەهێنم ، ئەمەیەکە :

وەك لەنامەکاندا خوێندتانەوە، دەوڵەتی عوسمانی بەڕاشکاوی، شێخ عوبەیدوڵڵا و سەرۆك هەزەکانی بەگشتی و هەمزاغای بەتایبەتی لە پشتیوانیی و هاوکاری خۆی دڵنیا کردوە و وەك لەنامەکانیشدا نووسراوە، ئەحمەد بەگی یاوەر کۆبوونەوەیەکی لەشاری هەولێر پێکهێناوە و هەموو سەرۆك هەزەکان نامەیان بۆ سوڵتان نووسیوە و لەڕێی ئەحمەد بەگی یاوەرەوە بۆیان ناردووە و داوای یارمەتییان لێ کردووە. هەر لەو دانیشتنەدا هەموو سەرۆك هەزەکان، سوێند و تەڵاقیان خواردووە، هەموو پێکەوە یەك دڵ و یەك دەنگ، بۆ جارێکی تریش شێخ عوبەیدوڵڵا بەسەرۆك و ڕابەری خۆیان بزانن و بەزوویی و

بەکۆمەڵ، ڕووبکەنە ئەم لایە و نیاز و مەبەستیشیان لە بنەڕەتەوە، هەروەك ساڵی پار، داگیرکردنی مەڵبەندی موکری و شاری سابڵاخ بێت.
هەر ئەم پیاوە، نامەیەکی شێخ عەبدولقادری شێخ عوبەیدوڵڵای نیشاندام، بۆی نوسیوە، تیایدا وتووە: (60) تمەن لە قەرزەکەی کەلەسەرمە، بۆم ناردیت و ئەوەش لام دەمێنێت، بەم زووانە خۆم بۆ سابڵاخ دێم و دەتدەمەوە.
ئەم دەنگوباسە نووسراوە و دەمییانە، کە عەرز کران، بەجۆرێك لەم ناوچەیە و ناوچەکانی دەوروبەر، قاو وا بڵاوبوونەتەوە، ئیتر بۆ داپۆشین و شاردنەوە نابن. دژایەتی دەوڵەتی عوسمانیش لەگەڵ دەوڵەتی خۆمان لەو بارەیەوە و نیازی شێخ عوبەیدوڵڵا و دەستوپێوەندەکانیشی بۆ ئاژاوە نانەوەی دووبارە، کە تاو تاو و جارجار تێپەڕیوە، لەبەر ئەوەی هەموویان چاویان لەڕێیە و جێی هەموو دڵە ڕاوکێ و مەترسیەکیش شاری سابڵاخ و مەڵبەندی موکرییە.
ئەم کەمینەیەش چونکە بەرپرسی ئەم ناوچەیەیە و لەگەڵ ناحەزانی دەوڵەت بەرەو ڕووە، بۆیە بە پێویستی دەزانم ڕابگەیەنم، بۆ لەبەرچاوگرتنی ئەو پێشکەیانەی باس کران، دەبێ هۆش و بیری بەڕێزی پایەبەرزتان بۆ ئێرەوە بێت، تا خوا بەو ڕۆژەنەکات، شل نەبینەوە و ئەو شتە بەپەلانەی بەلای خۆمەوە، بۆ ئەم کارە بەپێویستیان دەزانم، ئەمانەن :
یەکەم: لە سبێنەوە، کە دووشەمەیە و (27)ی ڕەبیعی دووەمە، سوپای میری کە بریتییە لە سوارە و پیادە و تۆپخانە، لە ماڵان و ئەملا و ئەولا دەنمە دەرێ و کۆیان دەکەمەوە و لەدەرەوەی شار، لەجێیەك کە بەچاکی دەزانم، هەردووکیان بەهەموو کەلوپەلی پاراستنەوە بۆ دامەزرێنم و خۆمیش هەر لەوێ دەبم.*
ئیتر ئەحمەد بەگی یاوەری جەنگی سوڵتان، لەپاش ئەوەی سەردانی هەولێریان کرد و لەگەڵ سەرۆك هۆزەکانی ناوچەکە و ژمارەیەك لە ناودارانی ناوچەکە، چاویان بەیەك کەوت و نامەی گلەییان بۆ سوڵتان نارد، هەڵوێستی عوسمانیان بەراورد کرد بە هەڵوێستی ڕووسیا کە تیایدا هاتووە: ” بۆچی دەوڵەتی ڕووس لایەنگیری لە کۆمەڵ و دینی خۆی بۆ پشتیوانی لەگەڵ قەرەپاغ و سڕبستان کردووە، کەچی ئێوە کە خەلیفەی موسڵمانانن، چۆن ڕازی دەبن دەوڵەتی عەجەم، بۆ خزمەتی مەزهەبی خۆی، خوێنی ئێمە بڕێژێ و ماڵمان تاڵان بکات و مەزهەبمان بگۆڕێ و لەنیشتمانی ڕاستەقینەی خۆشمان ئاوارەمان بکات.” ئیتر عوسمانییەکان بەشێخیان ڕاگەیاند ئەم دەقەیان ناردووە بۆ وڵاتان و ئەوانیش ڕەزامەندی و پشتگیری خۆیان بۆ ڕاگەیاندون دژی ڕووسیا، پاش ئەوە شێخ لە قسەکانیدا بۆ خەڵکی ناوچەکانی دیکەی کوردستان، ئەوە ڕوون دەکاتەوە هاوکاری فەڕەنسا و پرووسیا و بەریتانیای

بەدەستھێناوە و داوای یەکخستن وخۆئامادەکردن لە کورد دەکات.

پەراوێز:

- بە پێی ئەم قسەیە بێت نزیکەی (4) مانگ ئەم ھۆردووەی حەسەن عەلی خان لەماڵانی خەڵك و لەسەر سکی دانیشتوانی سابڵاخ بەخێوکراون و سەربازگەیەکی تایبەتیان نییە.

ماویەتی …